

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 26. 181—183 1982.

Borsod megye gyógyszerértárai az 1867-es kiegyezés idején

DR. KOLOZS CSABA

A szerző bemutatja, hogy mintegy 120 évvel ezelőtt, a gyógyszerértári viszonyok rendezése céljából milyen kimutatást terjesztett fel a megyei tisztifőorvos a Borsod megyében levő 11 gyógyszerértárról. A kimutatás alapján részletezi a magántulajdonon alapuló társadalom gyógyszerértár-jogositványainak féleségeit. Leírja a gyógyszerészképzés korabeli jellemzőit, végül levéltári bizonylatok alapján kimutatja, hogy a múlt század végén milyen ütemben szaporodott a Borsod megyei gyógyszerértárok száma.

*

A m. kir. belügyminiszter 7385. sz. leirata értelmében, a gyógyszerészeti ügy országos rendezése céljából az előírt nyomtatványon, minden gyógyszerértár adatait, a megyei tisztifőorvosnak fel kellett terjesztenie 1869. április 30-ig [1]. Ennek megfelelően az alábbi kimutatás készült az akkori Borsod megyében.

A II. táblázat kiegészítő adatokat [2] tartalmaz, amelyekkel együtt egy gyógyszerész terjesztette volna fel. A II. táblázat első oszlopába beírtam a vidéki gyógyszerértárok akkori, de sok helyütt ma is élő, meglevő elnevezését, a „Felállítás éve” rovatba a gyógyszerértárok felállításának a különböző iratokban föllelhető, s valódinak tűnő dátumát írtam.

Az I. táblázat ugyanezen oszlopában szereplő 1858 és 1859-es évszámok a reáljog elismerésének éveit. Ugyanis éppen a gyógyszerértári jogviszonyok rendezése érdekében „1857. december 19-én kelt, 607-es császári és királyi apostoli Felség legfelsőbb elhatározásával” [3] helyben hagyta, hogy a magyarországi gyógyszerértárok reáljogú tulajdonának alapjául az 1851. évet vegyék. Két év haladékot adtak a gyógyszerészeknek, hogy gyógyszerértáraik reáljogosultságát tisztázzák. Senki nem tarthatja valószínűnek, hogy Miskolc város mind az 5 gyógyszerértárát két éven belül engedélyezték — mint ahogyan a kimutatás szerint lenne. Mert pl. a miskolci Aranyzarvas gyógyszerértár fölállításának éve — egy 1868. dec. 8-án kelt gyógyszerértár-vizsgálati jegyzőkönyv szerint 1662. Ez a dátum nyilván bemondáson alapul. Hitelesebb az 1735-ös engedélyezési évszám, mely az alábbiak szerint okmányokkal bizonyítható. Tanulságos volta miatt egy részletét szó szerint idézem a Miskolc város Levéltára 1501/a. II. kötet, 461. p.-ről, mely 1735. december 28-án kelt városi tanácsi határozat szerint: Eliás Trangus részére patika erigálható . . . és abban nem szín mézzel, hanem nádmézzel csinált reggeli italnak vagy is rosolishnak árullatása is megengedettett, sub tali tamen declarata cautela,

de conditione, hogy az éget bort Á Várrastúl, nem pedig mástúl, vagy penig Árendator Uramtól eő kigyelme vásárollya . . .”.

A helytartótanács 1736. április 24-én — aránylag rövid idő alatt — jóváhagyta dr. Trangus Ilés gyógyszerész gyógyszerértár-alapítási kérelmét, az 1501/a. II. kötet, 488—489. pp. szerinti.

Szükséges, hogy pár szót ejtsünk a kimutatás „törzs- vagy személyjogú” oszlopáról.

Az 1876. XIV. tc. 133. §-a kimondja, hogy „Reálgyógyszerértári jog ezentúl nem adományozható”. A 130. § pedig: „A reáljogú gyógyszerértárok, valamint eddig, úgy ezentúl is, szabadon eladhatók, örökölhetők és hagyományozhatók, szóval magánjogi szerződések és a fennálló szabályoknak megfelelő átruházások tárgyaivá tehetők.”

A reáljognak volt egy magasabb foka, a törzs-jog. A törzs-jogú gyógyszerértárok nagyobb részét házhoz kötött gyógyszerértári jogok voltak, melyek telekkönyvileg is a házzal együtt megterhelhetők voltak, s erre a régebbi időkben példa is volt. A közegészségügyi törvény ezek adományozását természetesen szintén megtiltotta.

A személyjogú gyógyszerértár — mint a nevéből is kiténik — a jogositványt szerzett gyógyszerész személyére szólt, s jogszabályilag el nem adható, nem hagyományozható és ezek szerint nem volt örökölhető. Más kérdés, hogy gyakorlatilag a legtöbb személyjogú gyógyszerértárt átírták más személyre, ha azt az illetékes minisztériumnál megkérvényezték. — A jogszabály csak az özvegyek és árvák tekintetében tett engedményt. A jogositványos özvegye újabb férjhezmenetelég, ill. haláláig, a kiskorú gyermekek nagykorúságukig, haszonélvezői maradtak a gyógyszerértárnak, de gyógyszerértár vezetésére jogosult gyógyszerész személyében gondnokot kellett állítaniuk. E feltételek megszűnte után, vagy ha a gyógyszerész család nélkül hunyt el, a gyógyszerértári jogositványt újra pályáztatra bocsátották [4].

A fentiekből is kiténik már, hogy az I. táblázat-*tal* ellentétben, a miskolci összes gyógyszerértár alig-ha volt törzs-jogú. Nemcsak azért, mert ez a fogalom egy nagyon korai időszak szokásjogmaradványaként maradt meg a közegészségügyi törvényben, s a királyi leirat is csak az egyszerűbb reáljog megállapítását célozta, hanem azért is, mert pl. a Fehér Kígyó gyógyszerértár 1914-ben a Széchenyi út 37. alól törvényhatósági engedéllyel a Kazinczy u. 2.-be telenült át, míg manapság a Széchenyi út 33. sz. alatt van. Továbbá éppen a Fehér Kígyó gyógyszerértár sorsa példázza legjobban, hogy a reáljogú gyógyszerértár még jogi személynek is eladható volt, ha egyébként gyógyszerértár

vezetésére jogosult gyógyszerészt alkalmazott. Kellner Sándor gyógyszerész-tulajdonos 1910-ben eladta a Fehér Kígyó gyógyszerterát a Miskolci Takarékpénztár Rt. nevet vette fel. Ez utóbbi eladta 1916-ban a Nyitrai Kereskedelmi és Hitelintézet Részvénytársaságnak, mely 1931-ben továbbadta Baruch Gyula gyógyszerésznek, aki ebben az időben a gyógyszerter vezetője volt [5].

Feltehetően az I. táblázatban szereplő népességi adatokat nagyobb gonddal állították össze, mint a szakmaiakat, így csak a „segéd” és „tanonc” rovatra térnek rá. Egyébként a témát közelebbről érdeklő olvasók figyelmébe ajánlom Dr. Kempler kandidátusi értekezését, ahol kimerítőbb tájékoztatást nyerhetnek e kor gyógyszerterai szakszemélyzetének oktatásáról — a magam részéről csak mintegy érintem, amennyiben a levéltári szemlélődésnek kiegészítése megkívánja.

Tanonc alatt a gyógyszerész-gyakornok (Tyro v. praxi) értendő. Az 1887. november 15-én kelt vállás- és közoktatásügyi miniszter (jelen esetben Trefort Ágost) által. 35 222. sz. alatt kiadott rendelet intézkedik a gyakornokkérdésről. Eszerint minden gyógyszertervezetőnek joga van gyakornokot tartani, de a gyakornokok száma nem haladhatja meg a segédek számát. Gyakornokul fölvehető a 6 gimnáziumot végzett alkalmas egyén, akinek gyakornoki ideje 3 év, míg az érettségivel pályára lépők gyakornoki ideje 2 év. Ezután gyakor-

noki vizsgát tesznek, amiről gyakornoki végbizonnyítványt (Tyrocínális) kapnak. Ennek birtokában segédként dolgozhatnak tovább. A segédi idő 2 év, ami az egyetemi tanfolyam előtt vagy után volt letölthető. A segédi vizsgát a gyakornok az egyetemen — az e célra kiküldött s egyetemi tanárokat is magába foglaló — vizsgabizottság előtt tette le, míg ezt megelőzően a tisztí főorvosból, a saját főnökéből és egy pártatlan gyógyszerter-vezetőből álló bizottság előtt kellett vizsgáznia.

Jelentős volt ez a rendelet abból a szempontból is, hogy korábban elég volt 4 gimnázium is a pályára lépéshez, de mindenképpen 3 év volt a gyakornoki idő. Ekkortól szervezték meg az ún. gyakornoki tanfolyamokat a pesti és a kolozsvári (a trianon után szegedi) egyetemen az említett vizsgára való fölkészítés céljából. A 6 gimnázium és a gyakornoki vizsga együtt egyenértékű volt az érettségivel, pl. az egyéves önkéntességi katonai szolgálat tekintetében. — Ez a rendszer 1914-ig volt érvényben, amikor is kötelező lett az érettségi a gyógyszerészi pályához.

A fenti kimutatás szerint 1869-ben 11 gyógyszerter volt Borsod vármegyében, mely természetesen nem azonos a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megyével. Több nyomát találtam a miskolci 6. gyógyszerter fölállítására iránti törekvésnek, de a megyei tisztí főorvos ebben az időben még nem javasolta [6]. 1880-ban már 15 gyógyszerter [7], 1889-ben pedig 16 gyógyszerter, 1 fiók és 1 házi

I. táblázat

Gyógyszerter címe	Tulajdonosa	Felállítás éve	Reál vagy személyjogú	Segédek száma	Tanoncok száma	Lakosság
Arany Szarvas	Magyar Dezső	1859	törzs	2	1	)
Fehér Kígyó	Dr. Szabó Gyula	1859	törzs	2	1	
Magyar Korona	Dr. Csáthi Szabó István	1858	törzs	3	1	
Arany Oroszlán	Medveczky Ferenc					Miskolc
Arany Sas	Balogh István	1858	törzs	1	1	28 848
Szentpéter	Cserny Boldizsár	1823	reál	—	—	2 838
Szendró	Jeszenszky Ferenc	nem tudható	személy	—	—	2 387
Mezőcsáth	Kéler István	1831	személy	—	1	6 706
Ónod	Czirbesz Gyula	1846	személy	1	—	2 318
Mezőkövesd	Fridély János	1831	személy	1	—	9 451
Mezőkeresztes	Prágai Lajos	1868	személy	—	—	4 323

II. táblázat

Gyógyszerter címe	Tulajdonosa	Felállítás éve	Reál, vagy személyjogú	Segédek száma	Tanoncok száma
Arany Szarvas	Magyar Dezső	1735	reál	2	1
Fehér Kígyó	Dr. Szabó Gyula	1803	reál	2	1
Magyar Korona	Dr. Csáthi Szabó István	1819	reál	3	1
Arany Oroszlán	Medveczky Ferenc	1811	reál	1	1
Arany Sas	Balogh István	1762	reál	1	—
Szentpéter	Cserny Boldizsár	1823	reál	—	—
Szercezen	Cserny Boldizsár	1823	reál	—	—
Szendró Isteni Gondviselés	Jeszenszky Ferenc	1830	személyjogú	—	—
Mezőcsáth	Jeszenszky Ferenc	1830	személyjogú	—	—
Magyar Király	Kéler István	1831	személyjogú	—	1
Ónod, Szarvas	Czirbesz Gyula	1846	személyjogú	1	—
Mezőkövesd	Czirbesz Gyula	1846	személyjogú	1	—
Az üdvözítőhöz	Fridély János	1831	személyjogú	1	—
Mezőkeresztes	Prágai Lajos	1868	személyjogú	—	—

gyógyszertár tartozik a nyilvántartáshoz. 1885. január 11-én, Rudabányán, házi gyógyszertárat engedélyezett a belügyminiszter, míg 1887. július 27-én, Esser Ferenc diósgyőri gyógyszerésznek, a vasgár területén fiókgyógyszertár fölállítását engedélyezte [8].

A gyógyszerészek és gyógyszertárak ügyét a századok folyamán többször rendezni kellett, míg a mai formájához, szerveztségéhez eljutott. De ez sem tekinthető a legfelsőbb foknak, nyilván további rendezésekre és rendszerezésekre lesz szükség, míg ezen a pályán minden a helyére kerül.

IRODALOM

1. Borsod-A.-Z. megyei Levéltár. Alispáni iratok. 1869. Gyógyszertárak minta szerinti kimutatása, 1075. — 2. Borsod megyei tisztii főorvosi iktatókönyv. 224/1881. sz. — 3. Schédy Sándor: A magyar gyógyszerészetre vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye. Bp., 1893. I. rész, 54. old. — 4. Schédy Sándor: A magyar gyógyszerészetre vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye. Bp., 1893. I. rész, 53. old. — 5. Mv. Lt. Gyógyszertárak törzskönyve, 1. csomó, 2—3—4—5. — 6. Borsod megyei tisztii főorvos iktatókönyve. 46/1880. II., 6. sz. — 7. Borsod megyei tisztii főorvos iktatókönyve. 234/1880. X., 14. sz. — 8. Borsod megyei tisztii főorvos iktatókönyve. 25/1885. I., 11. és 249/1887. VII., 27. sz.

Д-р Ч. Колож: Аптеки области Боршод во время соглашения в 1867 году

Автор показывает, что прибл. 120 лет назад с целью урегулирования аптечных условий гигиенический главный врач области какой учет представил об 11 аптеках функционировавших в области Боршод. На основе учета подробно излагает разновидности аптечного права в обществе основанном на частной собственности и условия собственности относительно прав. На основе примеров показывает, что собственником аптеки мог стать и юридическое лицо, если он поручил руководство аптеки имеющему право на это фармацевту. Описывает образование практиканта и подмастерья, относящее к основным понятиям образования по фармацевтике, предписанные экзамены. Наконец на основе ар-

хивных документов показывает, что в конце прошлого столетия в каком темне размножилось число аптек в области Боршод, что конечно не совпадает с настоящей областью Боршод-Абайи-Землен.

Dr. Cs. Kolozs: *Pharmacies of County of Borsod at the time of the Compromise of 1867*

The record submitted by the county's Chief Physician about the 11 pharmacies existing in County of Borsod about 120 years ago is presented by the author. For better understanding of the record, the kinds of licences for the operation of pharmacies in the system of private property at that time are explained. The characteristics of the training of pharmacists of the period are described, and, based of archival data, the increase rate of the publicity pharmacies toward the end of the past century is shown.

Dr. Cs. Kolozs: *Die Apotheken des Komitates Borsod zur Zeit des Ausgleiches von 1867*

Verfasser gibt bekannt, welchen Bericht der Oberamtsarzt des Komitates vor etwa 120 Jahren zwecks Regelung der apothekarischen Verhältnisse der 11 sich im Komitat Borsod befindlichen Apotheken vorgelegt hat. Aufgrund des Berichtes detailliert er die Abarten der Apotheken-Konzession der auf Privateigentum beruhenden Gesellschaft. Er beschreibt die zeitgenössischen Charakteristiken der Apothekerbildung und weist schliesslich aufgrund archivalischer Belege nach, in welchem Tempo die Zahl der Apotheken im Komitat Borsod zugenommen hat.

★ Resumo en Esperanto:

D-ro Cs. Kolozs: *La apotekoj de Komitato Borsod en tempo de la interkontentiĝo en la jaro 1867*

La aŭtoro prezentas, ke antaŭ 120 jaroj por ordigi la apotekajn cirkonstancojn, kiam tabelon prezentis la komitata magistrata ĉefkuracisto pri la 11 apotekoj de la Komitato Borsod. Subaze de la tabelo li detalas la diversajn specojn de apotekorajtigiloj de la socio baziganta sur la privata propraĵo. Li priskribas la siatempajn karakterizaĵojn de la farmaciisto-edukado, fine li demonstros subaze de arkivaj atesto-skriboj, ke fine de la pasinta jarcento en kia fakto plimultiĝis la nombro de apotekoj en la Komitato Borsod.

(Borsod-A.-Z. megyei Gyógyszertári Központ 19/36. sz.
„Oroszlán” gyógyszertára, Miskolc, Széchenyi u. 76. — 3530)
Érkezett: 1981. X. 27.

TABLETTÁK MINŐSÉGI VIZSGÁLATAI

R. Cosatte: *Sciens et techniques pharmaceutiques* 10 (1) 7 (1981).

Bizonyos esetekben a ható- és segédanyagok pontos kémiai meghatározásán kívül szükséges, hogy a gyógyszerkönyv követelményein túllépve a fizikai jellemzőket is ismerjük.

A tablettázás részmuveleteihez gyakran használt laktóz többféle módosulathoz létezik. Ezek jelentősen megváltoztathatják a tablettázás körülményeit.

Az egy molekula kristályvizet tartalmazó, a módosulathoz közvetlenül tablettázható.

A „Spray-dried” elnevezésű a préselés folyamán kisebb kristályokkal összekapcsolódva megüvegesedik.

A „Fast-Flo” néven elterjedt laktózból a tablettázás során szintén üvegesedési folyamat megy végbe,

de az összekapcsolódott láncok törékenyek. Nedves helyen tárolva a laktóz hidratálódik, az egyensúly bomlik, a közvetlen tablettázás többé nem valósítható meg.

Kivételes esetekben a minőségi ellenőrzés nehezen hajtható végre, mert a termékek tulajdonságai nem eléggé meghatározottak. Másként viselkedik a természetes anyag, mint a szintetikus előállított.

Más oldalról megközelítve a problémát a mikrobiológusokra több feladat hárul, ha a segédanyagok között természetes anyag pl. keményítő van.

Ezekre példák is igazolják, hogy szükség van a gyógyszerkönyv hiányosságainak pótlására. Az apró részletekre kiterjedő kémiai, fizikai, gyártási előíratok biztosítják a kívánt minőségű terméket (6).